

TÜRKMENIŇ YNSAP ÖLÇEGI

Biziň türkmenlerimizde haýsydyr bir zat hakynda gürrüň açylanda: «Magtymguly şeýle diýipdir» ýa-da «Eýsem, Magtymguly aýtmanmy näme?» diýen ýaly sözleri mydama eşidýäris. Dogrudan hem, ol söz meýdanynyň oragyny orup gidipdir. Kemine ýaly şol meýdanyň hoşasyny çöplänlerem, şahyrçylykda belent derejelere ýetipdirler.

Her bir halkyň has buýsanýan, guwanýan milli şahyrlarydyr ýazyjylarynyň bolşy ýaly, biziň halkymyzyň hem buýsanjy, guwanjy Magtymgulydyr.

Ine, şonuň üçin-de biz mydama Magtymgula ýüzlenýäris. Onuň arassa ahlaga, päklige, halallyga çagyryan goşgulary bilen özümizi, ynsabymyzy päkleýäris.

Elbetde, arassa ahlakly, ilhalar adamlaryň bar bolşy ýaly, il içinde namart, açgöz harsydünýä adamlar hem duş gelýär. Haýyr bilen şer mydama gije we gündiz ýaly tirkeşip ýör. Hut şol sebäpli-de Magtymguly:

Adam bar, müň tümen iýdirseň azdyr,
Bardyr adam, iýen nanyna degmez –

diýip, gowyny wasp edip, ýamany kötekleyär. Halkymyzyň halamaýan häsiýetleriniň biri harsydünýälik. Ol dünýäsini ýatlaman, Allasyny unudyp, şeýtanyň alyna gidip, dünýä malyna kowalaşyp ýörenleri görende adamlar:

Kyrk şähri gyzyldan dolduran Karun –
Gözi gumdan doldy, puldan dolmady –

diýip, Magtymgulynyň setirlerini mysal getirýärler. Eýsem, Karun kim? Ol Töwratda ady agzalýan, husytylykda ýakasyny tanadan bir baý. Magtymguly özüniň «Ýeldim tut!» diýen goşgusynda, kanagatly bolmak hakynda söhbet açyp, halyňa şükür edip, gündelik ryskyňy tapsaň,

Karun hazynasyn ele saldym tut!

– diýýär. Bu ýerdäki «tut» diýen söz «hasap et» diýen manyda gelýär.

Ýa-da:

Aş göreñde, özüň atma tullanyp,
gerçe aç hem bolsaň, ile bellenip –

diýip, ýazan setirleri märekede, toýda özüni tertipli alyp barmak hakda nesihat dälmi, eýsem?! Gynansagam, toýda-tomguda özüni şeýle alyp barýan, edepsiz adamlar käte duş gelmän duranok.

Magtymgulynyň goşgularynda mertlik, namartlyk hakynda söhbetler has hem köp gabat gelýär. Munuň hem sebäbi, bu häsiýetler adamzat döräli bari biri-birine gapma-garşy gelýän gylyk-häsiýetlerdir. Mertlik biziň halkymyza mahsus oňat häsiýetleriň biri. Elbetde, namartlaryň hem bardygy gizlin däl. Namartlyk il-günüň iň bir ýek görýän zady. Sebäbi, namartlar mydama ilin ýüzünü ýere salýar. Olaryň kösti köpçülige ýetýär. Şonuň üçin Magtymguly öz okyjysyny elmydama mertlige çagyryar:

Mert çykar myhmana güler ýüz bilen,
Namart özüň gizlär myhman ýoluksa.

Görşümüz ýaly, myhmany güler ýüz bilen garşylap, hezzet-horamatlap ugratmak hem mertlikden nyşan. Şonuň üçin-de halkymyzda «Myhman ataňdan uly» diýen ajaýyp nakyl bar. Myhmanparazlygyň Hudaýa-da hoş gelýändigini hakynda şeýle bir rowaýat ýadynda galypdyr.

Pygamberimiz Muhammet alayhyssalam zamanynda sahabalaryň biri Resulyllany we onuň ýaranlaryny öýüne myhmançylyga çagyrypdyr. Hemme taýynlyk görüp, myhmanlaryň geler wagty ýaňky sahabanyň iki ogly jaýyň üçeginde urşup, biri-birini öldürenmiş. Sahabanyň aýaly bu ýagdaýdan habardar bolup, ony ärine aýdypdyr. Şonda sahaba geljek myhmanlary gamgyn etmezlik üçin, olary güler ýüz bilen garşylap, hezzet-horamat bilen ugratmak üçin syr bildir-

mändir. Myhmanlar gidenden soň, onuň gulagyna gaýypdan bir owaz eşidilipdir: «Eý, sahaba, jaýyň üstüne çykyp, ogullaryňy gör!»

Sahaba merdiwan bilen jaýyň depesine çyksa, ogullary hiç zat bolmadyk ýaly, oýnap oturanmyşlar. «Myhmanlary hoşnut edip, olary gama batyrman ugradyp, sabyr-kanagat edeniň üçin seni ýalkadyk» diýen owaz sahabany haýran edipdir.

Bu rowaýat myhmana goýulýan hormatyň näderejede sogaply işdiginden habar berýär. Ine, şonuň üçin hem Magtymguly myhman hakynda, halkymyzyň oňa goýýan aýratyn sarpasy hakynda gürrüň edýär. Ol «myhman» diýen söze diňe öýe gelýän ýa-da çagyrylan adam hökmünde däl-de, eýsem, her bir adama-da bu dünýäniň myhmany diýen manyny berýär. Şonuň üçin-de bu dünýäniň baş günlük myhmanyny, ýagny ynsany sylamaga, onuň gadyryny bilmäge çagyryr.

Adam bolup, adam gadryn bilmeýen,
Ondan ki bir otlap ýören mal ýagşy.

Adamyň – dünýä myhmanynyň gadyryny bilmek, birek-birege sylaşyk etmek gerek.

Çünki:

Eý, ýaranlar, musulmanlar,
Amanatdyr, jan eglenmez.
Saglyga ýokdur ygtybar,
Bäş gündür, myhman eglenmez.

Şahyr adam ahlagyny pese düşürýän, adamy adamkärçilikden çykarýan günä işleri ýazgarýar we birek-biregiň öňünde, Hudaýyň öňünde arassa, dogruçyl bolmagy ündeýär. Hudaýyň ezizläp ýaradan bendesiniň pisat işler edýändigine jany ýanýar we päk adamlary beýle ýaramaz gylyklardan, beýle erbet işlerden gaça durmaga çagyryr.

Içki syryň aýtma her bir namarda,
Syryň ile ýaýyp, paş eder seni.

Ogry, kezzap bilen obadaş bolma,
Malyňdan aýyryp, aç eder seni.

Ogrulyk, jümrülik, kezzaplyk iň bir ýaramaz gylyklardyr. Magtymgulyny okanyňda, şeýle ýaramaz endikli adamlaryň mydama-da bolandygyna göz ýetirýärsiň we olaryň jemgyýeti, obany, ili ryswa edýändigini, olaryň günä işleriniň zelediniň diňe bir özüne däl, iline hem hupbat bolýandygyna anyk göz ýetirýärsiň. Şahyr bular ýaly adamlary diňe Hudaýyň ady bilen, dowzahyň ody bilen gorkuzjak bolsam, arassa ahlakly adamlaryň hem olardan gaça durmagyny isleýär. «Gazana ýanaşsaň, garasy ýokar» diýilşi ýaly, şeýtanyň ýoluna düşenleriň hem azdyrany özüniňki.

Magtymguly özüni Allanyň kelamy bolan Gurhan bilen päklän bolsa, özi göreldele şahsyýet bolup, ile-de şony ündän bolsa, biz Magtymgulynyň eserleriniň üsti bilen öz nogsanlarymyzy düzedip bileris. Magtymgulynyň özüniň örän arassa ahlakly adam bolandygy hakda, beýik şahsyýet bolandygy barada bir rowaýat bize gelip ýetipdir.

Magtymguly beýik şahyr, dana, akyldar bolandygyndan başgada, ussat zergär hem bolupdyr. Bir gün onuň ussahanasyna bir gelin şaý-sep ýasatmak bahanasy bilen gelip, göz-gaşyny güldürip, şahyryň gözünü-başyny aýlap barýarmyş. Belki, ol gelin keşbine giren şeýtandyr. Ol Magtymgulynyň ahlakyny synap görýär.

Şonda şahyr tizden-tiz özüni ele alyp, bu aldawçy gahwadan halas bolup, şeýle setirleri ýazypdyr.

Şeýtan aýdar: «Şirin işdir, azagoý»,
Rahman aýdar: «Nebis umydyn üzegoý».
Magtymguly, tur goluňy köze goý,
Eger döze bilseň, kylgyl bu işi.

Bu ýerde «goluňy köze goý» diýen aňlatma közüň şu dünýäde eliňi ýakyşyndan-da beter, jähennem ody bardyr diýen düşünjäni, pikiri aňladýar. «Eger şu körükde ýanyp duran oda çydabilmeýän bolsaň, o dünýäde dowzahyň oduna neneň çydarsyň?» diýip, öz-özüne basalyk berýär.

Dost-doganlyk, birek-biregi söýmek, agzybir ýaşasamak ýaly gowy pikirler Magtymgulynyň döredijiliginiň içinden eriş-argaç bolup geçýär.

Bir-biregi çapmak ermes ärlikden,
Bu iş şeýtanydyr, belki, körlükden.

Ýa-da:

Musulmanlar gylaç goýsa bir-bire,
Onda döwlet dönüp, duşmana gelgeý.

Şahyr mydama il-güni agzybirlige çagyýar. Agzybirlik bolan ýerde rysgal-döwlet artyp, ol ýere Hudaýyň rahmet nazary bilen bakýandygyny ýatladýar.

Dana şahyrymyzyň goşgularynda örän gönümel aýdylýan öwüt-ündewlerden başga-da örän çeperçilik bilen aýlawly, obrazly setirler bilen aýdylan bentler hem bar. Meselem:

Bir göwün şatlygy çykma
Bir göwün ýykmaýan ärdem.
Ýagşylyk tamasyn etmän,
Ýamanlyk çykmaýan ärdem.

Bu setirleri alymlar, magtymgulyşynaslar dürli döwürlerde dürli hili düşündiren hem bolsalar, iň dogry düşündiriş şu aşakdaky ýaly bolsa gerek. Haýsydyr bir göwni şat etmek üçin bir göwni – ýagny öz göwnüni ýykmaý bolýar. Özgäniň göwnüni götermek üçin käte öz göwnüň tersine-de gitmeli bolýar.

Soňky iki setirde öz ýüreginden ýamanlygy çykarmadyk ärdem ýagşylyk tamasyny edip bolmaz – diýýär. Ussat şahyryň şeýle köp manyly, çuň setirlerine gönümel düşünmeli däl.

Magtymguly öz ýaşan jemgyýetinde duş gelýän nogsanlyklary ýazgarýar, il içinde bar bolan ýaramaz gylak-häsiýetleri kötekleyär, şol bir wagtyň özünde-de ol özüni hem ideal, bir kemsiz adam hasap etmeýär, elmydama Hudaýyň önünde özüni ýazykly duýýar. Ol:

Sopulyk esbaby hoşdur,
Geý içni sap edip –

diýip ýazýar. Şeýle-de bolsa, ol öz içinden ýamanlygyň doly çykyp gitmändigini, belli bir ýola – diňe halkyň, Hakyň, hakykatyň ýoluna doly düşüp bilmeýändigini üçin öz-özüne ykarat edýär.

Sen niçik, Magtymguly, ýamanlygyň unutmadyň,
Gähi-gähi zalym olduň, görgeniňden gaýtmadyň,
Gähi-gähi sopy bolduň, hiç haramdan datmadyň,
Bilmedim sen kaýsy bolduň, belli bir kär tutmadyň,
Ne sypahylyk bilen sen, ne bir mollalyk bile.

Ol bu öz-özünü ýazgaryş bilen belli bir ýola düşmeýänlere, agyp-dönüp duranlara hem ýşarat edýär. Öz-özünü derňemek, günäni öz-gelerden gözlemän, özüni Hudaýyň önünde günäli saýmak sufizmiň nagyşbendiçilik ordenine uýýan, şahyryň ömür ýörelgesi – kredosy.

Magtymguly, owal özüň düzetgil,
Özüni sen özgelere göz eýgil.

Özüň oňat adam bolman, özüni özgelere nusga bolarlyk ýagdaý-da alyp barman, özgelere ýagşy bol diýmek – tekepbirlikden nyşandyr. Özgeleri dogry ýola çagyrmak üçin önürti özüň päk ahlakly adam bolmaly. Şahyr üçin bolsa bu hökmany şertdir. Diňe şonda adamlar saňa ynanýar, ýazan eseriňden dogry netije çykarýar.

Özüň ogrulyk edip, özgä «Ogrulyk etme!» diýseň, özüň çilim çekip, özgä «Çilim çekmegil!» diýseň, özüň nas atyp, nas atany dowzah ody bilen gorkuzjak bolsaň, onda hiç kim saňa ynanmaz, goşgyňa hem pitiwa etmez. Ine, şu zatlara dogry düşünen beýik şahyr mydama öz günäsini geçmegini Hudaýdan dileýär. Ol özüni günäli saýýar, özünem ideal adam hasap etmeýär. Çünki çig süýt emen adamzat biliner-bilinmez günälerden sap dälidir. Has dogrusy, älemde beýik Biribardan başga günäden sap zat ýokdur. Magtymguly özüni «Hak ýoluna dogry gezen derwüş» hasaplasa-da, Hudaýyň isleýşi ýaly päk

adamdyryn öýdenok. Săwlik bilen özüň bilmezden edilýän günäler diňe Haka aýan. Şonuň üçin şahyr:

Ne ajap hoşhal idiň
Özüň bilmezden burun –

diýýär. Soňam ol:

Magtymguly, hatadan gaýry elden iş gelmez,
Çümdüň günä çeşmine, ýürek gaýnap, joş gelmez.
Haýyr yrak hyýaldan, şer köňlümnden daş gelmez,
Mesti dünýä bolup men, akyl gider, huş gelmez,
Huda-ýa, men asy, şermende guluň boldum –

diýip, özüni Arşyň öňünde günäkär saýýar. Iň soňunda-da köňlündäki ýamanlygy, bar bolsa, haýra döndermegini Alladan dileýär.

Magtymguly, şer hem bolsa şanymda,
Haýra dönder, arman goýma janymda.
Owal-ahyr dost-duşmanyň ýanynda
Şermende goýmagyl, ýa, Züljelalym!

Ine, Magtymgulyň beýikligi nirede?! Ol beýik Perwerdigäriň ruhy bilen öz ruhuny päkleyär.

Biz hem beýik ahlak eýesi, milli buýsanjymyz Magtymguly Pyragynyň ruhy bilen, onuň öwüt-nesihatlary bilen, onuň ajaýyp, ylahy goşgulary bilen öz ruhumyzy, ahlakymyzy, ynsabymyzy päkleyäris. Her bir halkyň sežde edýän simwol-nyşanlarynyň bolşy ýaly, biziň halkymyzyň-da seždegähleriniň biri Magtymgulydyr. Sebäbi, ol halkymyzyň ynsap ölçegidir. Şol päk ynsabyň ölçegine sygýan her bir adam öz beýik şahyrynyň ruhuna sygynmalydyr, beýik şahyrlaryň ruhy her zaman öz halkynyň üstünde ganat ýaýyp, oňa ýagşy günü arzuwlap ýörendir. Hut şonuň üçin-de hormatly Prezidentimiz Gurbanguly Berdimuhamedowyň yglan eden Berkarar döwlet

bagtyýarlyk döwründe beýik şahyrymyzyň sarpasy has-da belent tutulýar. Şahyryň kitaplary türkmen we rus dillerinde yzly-yzyna neşir edildi. Şeýdip biz öz beýik şahyrymyzy ýagşylykda ýatlap durýarys. Her ýyl maý aýynda «Galkynyş, Agzybirlik we Magtymguly Pyragynyň şygryýet günü» uly baýramçylyk. Beýik Magtymguly bize – öz kowumlaryna şeýle wesýet edipdir:

Magtymguly binowa, biçäre andalyby,
Bir parça gam döwrany bolmuş onuň nesibi.
Ýygylsa, kylmaz çäre oňa dähriň tebibî,
Her mejlisde, söhbetde ýat ediň men garyby,
Eý, ýaranlar, şat ediň haýry-dogada bizni!

Hawa, biz bu gün öz beýik akyldarymyzy, şahyrymyzy haýry-dogada ýatlaýarys. Onuň synmaz ruhuny biz öz päk ahlagymyz bilen, agzybirligimiz, jebisligimiz bilen şat edýäris.

Magtymguly ahlak mizany hökmünde halkymyza iki ýarym asyrdan bäri hyzmat edýär, onuň şygrylary il-günümize ruhy baýlyk hökmünde mydama zerur. Çünki Berkarar döwletiň bagtyýarlyk döwrümüzde, ýurdumyzda beýik işleriň amala aşyrylýan döwründe onuň ýanbermez ruhy bize elmydama medetkär bolýandyр.